

različnost jezikov obstoji v tem, da Slovenec nima zloženih imen; prevaja zložena imena s prilogi ali pa z dvema imenomoma zvezanima med sabo s predlogom, post.: ruta za vrat, molitevske bukvice. — Nемеc rajši govori z imeni, Slovenec pa raji govori s časovniki, post.: Ich werde das in Erwägung ziehen. = To si bom prevdaril i. t. d.

(Dalje prth.)

Pomenki

o

slovenskem pisavi.

XX.

U. „K necej kneginji.. vnucih.. necega dne.. k družemu.. pri velikej..“ — ali je to spreminjanje nekterih soglasnikov poljubno, ali ima gotove pravila?

T. Glej, kaj veléva slovnica?

U. „Goltniki se radi prelivajo v sičnike, in sicer *k* v *c*, *g* v *z*, rejše *h* v *s*:

a) pri samostavnih pred sklonilom *i*, n. pr. otrok — otroci, otrocih; travnik — travnici, travnicih; o potoci, na roci, v sprezi itd. — V pisavi se ta spreminjava, ki se opira na staro slovenščino in tudi na ljudsko govorico, po mnogih straneh le preveč zanemarja; večkrat bi dajala govoru prijetno spremembo.

b) pri prilogih pred sklonili: *i*, *ih*, *im*, *imi*, pa tudi v ednini pred sklonili: *ega*, *emu*, *em*, n. pr. tak, tacega, tacemu, tacem, taci, tacihi itd., drag, drazega, drazih, drazimi itd.; redkeje tih — tisihi itd.

c) pri glagolih I. vrste, katerim se koren na *g* in *k* dokončava v velevniku n. pr., streg — strezi; mog — pomози; leg — lezi; strig — strizi; rek — reci; sek — seci itd.“

T. Iz tega lahko posnameš, kateri soglasniki se spreminjajo in pred katerimi glasniki.

U. Goltniki — *g*, *h*, *k* — pred ozkima samoglasnikoma — *i* in *e*. —

T. Preden te vodila nekoliko pretreseva, beriva še to, kar pravi slovnica (Janežič 1863.) o posebni spreminjavi imenovanih soglasnikov pred *i*, *e* in pred *ě* v skazavnem, ktera se tu in tam sliši, v pisavi pa doslej še ne rabi. —

U. „Gorenško in koroško narečje nespremenjenih goltnikov pred *i*, pa tudi pred *e*, sploh ne trpi in jih pravilno v sičnike ali nepravilno v šumnike preliwa, n. pr. čita m. kita, svetniči m. svetniki, svetnici; sraje m. srage; muše m. muhe; rjuše m. rjuhe; na rjusi, na roci, na nozi ali noji itd. Temu gre tudi pripisati, da govorimo po Koroškem, kakor so govorili in pisali stari Slovenci, n. pr. o potocē, na klobucē, v mra-cē, v Belacē, v Prazē, na prazē, v lozē itd.“

T. Ne le po Koroškem, temuč tudi po Kranjskem govorijo sim ter tje tako; toda o tem sklonu sva že govorila, in javalne bi se ta spreminjava v splošno rabo ali celo v pisavo spraviti dala. Da je pa uno spreminjanje goltnikov v šumnike le posebno in nepravno (k. mečine, muše, roče, mošči, čisel, čihati, čje itd.), to se razume samo po sebi.

U. Ktero spreminjevanje je torej pravilno pri imenih in prilogih?

T. Pri imenih ali samostavnih se spreminja *g* v *z* ne le pred *i*, ampak tudi pred *e*: v lozi, v lozih; v dolzi, v dolzeh; ravno tako v prilogih, in časi celo v *j*: družega, ubozemu, dolzimi; družega, družim, družih itd.

U. Mislim, da je to le po nekterih krajih, ker se ne čuje pogosto.

T. Res ni pogostoma, vendar daje jeziku lepoto in spremembo zlasti, kadar ni posiljeno.

U. Ravno tako poredkoma se spreminja *h* v *s*: glusega, glusemu, glusih; susih, susimi itd.

T. Naj bolj je res v navadi *k* spreminjati v *c*: otroci, otrocih, celo v storivnem: z otroci, kar nekdanj ni bilo; zlasti v prilogah: enacega, -emu; visocega, globocega itd. Vendar se iz enega zgleada ne sme sklepati na vse. Otroci se govori res povsod, oblaci ali rojaci pa ne; po praznicah, na travnicah — v množnem številu — se čuje bolj pogostoma kot v enojnem štev.: mi je na jezici, po roci, v mlaci, o mraci, v lozi, v dolzi itd. Tako se ravna sprememba po krajih — tu je navadna, tam ne. V nekterih prilikah pa tudi v pisanji ne gre spreminjati.

U. V katerih ne?

T. Za soglasniki, razun jezikovcev *l*, *n*, *r*, ni v navadi in bi bilo zoper lepoglasje; tako p. sladek, težak, krotak, ozek itd. se čuje le sladkega, težkega, krotkemu, ozkih, ne pa: sladcega, težcega, krotcemu, ozkih itd. Prehajajo in sprevračajo se goltniki v sikavce le za samoglasniki in

jezičnimi soglasniki: dolzega, tencemu, gorcih; tudi v imenih: Turci, Gerci, volcje (nam. volčije), volcéh; terzih itd.

U. Po tem tacem je ta spreminjava vterjena v nekdanjosti in v bližnjih jezicih slovanskih?

T. V staroslovensčini je zelo vterjena in skorej splošnja pri imenih pred *i*, *e* in *ě*.

U. Toraj se je poprijemajo nekteri spet v pisanji posnemaje staroslovensčino.

T. Kar je prav, je prav. Večkrat daje govoru prijetno spremembo. Presiljave se je vendar ogibati.

U. Pa sem slišal, da pri prilozih, dokler smo pisali — *iga*, — *imu*, — *im*, se smejo spreminjati goltniki, pred *e* pa ne, kakor sedaj pišemo — *ega*, — *emu*, — *em*; ali je to res? Kako je to, da slovnica uči drugač?

T. Narod *a*) ne govori ne *e* ne *i* na tanko v teh sklonih; *b*) spreminja pa pogostoma, kakor se bere tudi pri celo dobrih pisateljih; *c*) ako je resnična sestava iz priloga in osebnega zaimena: *drag-jega*, *drag-jemu*, *dragjem*.. — je po tem pravična tudi sprememba. — Vendar povej mi še, kar pravi zastran tega najna slovnica v opombah k sklanjavi!

U. „Kakor pri samostavnih, spreminjajo se goltniki *k*, *g*, redkejšé *h*, tudi v prilogovi sklanjavi pred *i* (pred *e* samo v 2. 3. 5. edinem sklonu moškega in srednjega spola) v sorodne sičnike *c*, *z* (nepravilno *j*), *s*. Ta spreminjava se vendar po gostem opušča, bodi si zavoljo preobilice sičnih glasov v slovensčini, bodi si iz ozira na staro slovensčino, ki v edinem rodivniku in dajavniku, in v množnem rodivniku, mestniku in druživniku ne potrjuje te spremembe“.

T. Kar pravi zastran premnozih sičnikov, je res; kar pa zastran staroslovensčine, je treba nekoliko razločiti imensko zaimensko in vzajemno sklanjo, v tem ali unem spolu, in kakor se pri zaimenih najde sprememba, tako velja tudi pri nekterih prilogih: *k necej*, *mnozéh*, *tacémi*, *kolicémi* itd.

U. Kako je pa pri glagolih?

T. Pri glagolih perve verste je pravilo gotovo; toraj se mora v velivnem naklonu pisati vselej: *strezita*, *strezite*, *reci*, *recita*, *peci* itd. in nikdar: *strezita*, *strezite*, *rečite*, *pečí* itd. — Drugač je pri glagolih pete verste ali oblike, kjer se goltniki spreminjajo le v nekterih in le tu in

tam. Le ti se smejo unim prištevati, ker pri teh je spreminjava, bi djal, poljubna, na voljo ali — na uho — dana, kakor pri unih; p. spregati — sprezati, dregati, — drezati, stegati — stezati; dvizati (podvizati se); zlecati se (vlekem); bercati (berkati — berknem); mecati (mekak); očesati in očehati itd.

U. Ktere misli si tedaj ti sploh o teh spremembah?

T. Časih je spreminjati lepo in dobro, in razlika je prijetna zlasti, kadar se več goltnikov snide zapored (dragega, drugega — dražega, družega); časih je posiljeno in preobilno (rojaci, junaci, koraci, o mraci); časih pa celo mehkužno in priskutno (v susih pa glusih oresih; na jezici pa na dolzi itd.)

XXI.

U. Pred nekaj časom so sploh pisali v nedoločivnem viditi, vediti in v deležji preteklega časa vidil, -ila, -ilo, vedil, -ila, -ilo; sedaj pa se bere večkrat videti in vedeti, videl in vedel, — kako je to?

T. 1) Videti in vedeti pišejo nekteri, kakor se mi zdi, iz naslednjih vzrokov: *a)* ker se je nekdej, v staroslovensčini, tako pisalo; *b)* ker se v nekterih slovanskih jezikih še vedno tako glasi in pisari; in *c)* ker je tudi nam Slovencem ostalo še iz tretje oblike ali verste terpivno deležje: viden, veden.

U. Kako bi bilo v četerti obliki?

T. V četerti se *d* spreminja v *j*: vajen, sojen, sajen, rejen iz vaditi, soditi itd.; v tretji pa ostane *d* nespremenjen, kar se razvidi iz glagolskega imena: sedenje, smerdenje, bledenje itd. — Ravno tako je v tretji obliki v djavnem deležji preteklega časa *-el, -ela, -elo*: velel, želela, donelo; v četerti pa *i*: valil, žalil, lovila, tajilo.

U. Zakaj smo doslej pisali vidil — vedil, vidila — vedila, vidilo — vedilo?

T. 2) Zato, ker sta *a)* po izreki in po naglasu v četerti obliki, torej naj bosta tudi po pisavi: vidil, vedila itd.; *b)* se sicer v 3. obliki *e* vselej na tanko glasi v preteklem času: sedela, veléla, želélo, v teh — videla, vedelo — pa le napol in kakor v 4. obliki: meril, počila, terčila, pičilo, — torej vidila, vedilo; *c)* vedil se v tej pisavi dobro loči od vedel

iz vedem, vesti (ducere) 1. oblike, kar bi bilo drugač dvomljivo; *d*) imata oba glagola celó v terpivnem deležji prilik mnogo, kjer *d* ostane: — večidel se sliši *poden*, *spoden* iz *poditi*, *spoditi* nam. *pojen*, *spojen* (iz *pojiti*, *spojiti*), *spriden* iz *spriditi* nam. *sprijen* (*sprijen in - et* iz *sprijeti*), *začudenje* nam. *začujenje* (iz *začuti*), *utruden* nam. *utrujen* itd. Tako je prav tudi *viden* in *veden* nam. *vijen* (iz *viti*) in *vejen* (iz *veti*). Hrovatje in Serblijani si v tem pomagajo, da spajajo ali tesno sklepajo *dj*: *vidjen*, *sudjen*, *utrudjen* itd., in poslednji imajo lastno znamenje za oni *glas* v svojem pravopisu. *e*) sta *vediti* in *viditi* tudi v sedanjem času nepravilna: — *vem* (izvem, *zvem*, *povem* — *povedati* — *al - an* itd.); *vidim* ima naglas na *deblu* nam. na *osebilu*, kakor ga imajo glagoli njegove podobe v 3. obliki (*-im*), in tudi v velivnem se čuje po nekterih krajih *vidj* nam. *vidi*, *vidjte* in *vijte* nam. *vidite*; *viž'ga*, *viž'jo* celo sem že čul kakor v stsl: *viž d'* (*vide*).

U. Po tem takem ni treba pomisljevati, kako sta pisati glagola ta.

T. Pač res!

Šolska roba.

Kako naj se otrokom basen razlaga.

Prašali so orla: „Zakaj izrejš svoje mlade tako visoko v zraku?“ — Orel pravi: „Kako bi si odrasčeni upali tako visoko proti solncu leteti, če bi jih nizko na zemlji izredil.“

Ta povedka je basen. Zakaj pravimo, da je basen? — Ali morda zato, ker se tukaj pripoveduje od živali, ki pametno govori? — Ne samo zato, ampak zato, ker nam ta povedka kaže lep nauk, ki se na izmišljeno reč obrača. Kteri nauk nam kaže ta basen? — „Kar se mlad naučiš, star storiš“. — Važen izrek za odgojitelje in starše. Iz česa je sostavljena ta basen? — Iz vprašanja in odgovora. Ne pové se v basni, kdo je prašal, ker to tudi ni potrebno, da bi se vedilo. Kako je mislil vprašavec? — Mislil je, da je bolje, če bi orel naredil gojzdo v kakem nizkem germu. Zakaj je vprašavec tako mislil? — Ali se morejo narediti tudi kake druge povedke iz človeškega življenja, ki bi bile tej basni podobne? — To se vé da; postavim: Ljudje prašajo očeta: „Zakaj ne pustiš svojega sina v slabe tovaršije?“ Oče pravi: „Ali bi potem sin, ko bi odrastel, se ne pečal s slabimi ljudmi?“

Ali:

Prašali so mater: „Zakaj svoje otročiče tako malo oblečeš, kadar jih vodiš ven pod milo nebo?“ Ona odgovori: „Ali bi pozneje mogli prebiti na vetru in vsakem vremenu, če bi jih zdaj pomehkužila?“

Ali bi se ne mogla ta basen bolj obširno povedati? — Kaj bi se še lahko pristavilo? — Postavim, vprašavec bi lahko povedal, zakaj bi bilo bolje, če bi orel svojih mladih ne imel tako visoko. Nasproti pa bi tudi orel lahko odgovoril kaj iz svoje skušnje i. t. d.

iz vedem, vesti (ducere) 1. oblike, kar bi bilo drugač dvomljivo; *d*) imata oba glagola celó v terpivnem deležji prilik mnogo, kjer *d* ostane: — večidel se sliši *poden*, *spoden* iz *poditi*, *spoditi* nam. *pojen*, *spojen* (iz *pojiti*, *spojiti*), *spriden* iz *spriditi* nam. *sprijen* (*sprijen in - et* iz *sprijeti*), *začudenje* nam. *začujenje* (iz *začuti*), *utruden* nam. *utrujen* itd. Tako je prav tudi *viden* in *veden* nam. *vijen* (iz *viti*) in *vejen* (iz *veti*). Hrovatje in Serblijani si v tem pomagajo, da spajajo ali tesno sklepajo *dj*: *vidjen*, *sudjen*, *utrudjen* itd., in poslednji imajo lastno znamenje za oni *glas* v svojem pravopisu. *e*) sta *vediti* in *viditi* tudi v sedanjem času nepravilna: — *vem* (izvem, *zvem*, *povem* — *povedati* — *al - an* itd.); *vidim* ima naglas na *deblu* nam. na *osebilu*, kakor ga imajo glagoli njegove podobe v 3. obliki (*-im*), in tudi v velivnem se čuje po nekterih krajih *vidj* nam. *vidi*, *vidjte* in *vijte* nam. *vidite*; *viž'ga*, *viž'jo* celo sem že čul kakor v stsl: *viž d'* (*vide*).

U. Po tem takem ni treba pomisljevati, kako sta pisati glagola ta.

T. Pač res!

Šolska roba.

Kako naj se otrokom basen razlaga.

Prašali so orla: „Zakaj izrejš svoje mlade tako visoko v zraku?“ — Orel pravi: „Kako bi si odrasčeni upali tako visoko proti solncu leteti, če bi jih nizko na zemlji izredil.“

Ta povedka je basen. Zakaj pravimo, da je basen? — Ali morda zato, ker se tukaj pripoveduje od živali, ki pametno govori? — Ne samo zato, ampak zato, ker nam ta povedka kaže lep nauk, ki se na izmišljeno reč obrača. Kteri nauk nam kaže ta basen? — „Kar se mlad naučiš, star storiš“. — Važen izrek za odgojitelje in starše. Iz česa je sostavljena ta basen? — Iz vprašanja in odgovora. Ne pové se v basni, kdo je prašal, ker to tudi ni potrebno, da bi se vedilo. Kako je mislil vprašavec? — Mislil je, da je bolje, če bi orel naredil gojzdo v kakem nizkem germu. Zakaj je vprašavec tako mislil? — Ali se morejo narediti tudi kake druge povedke iz človeškega življenja, ki bi bile tej basni podobne? — To se vé da; postavim: Ljudje prašajo očeta: „Zakaj ne pustiš svojega sina v slabe tovaršije?“ Oče pravi: „Ali bi potem sin, ko bi odrastel, se ne pečal s slabimi ljudmi?“

Ali:

Prašali so mater: „Zakaj svoje otročiče tako malo oblečeš, kadar jih vodiš ven pod milo nebo?“ Ona odgovori: „Ali bi pozneje mogli prebiti na vetru in vsakem vremenu, če bi jih zdaj pomehkužila?“

Ali bi se ne mogla ta basen bolj obširno povedati? — Kaj bi se še lahko pristavilo? — Postavim, vprašavec bi lahko povedal, zakaj bi bilo bolje, če bi orel svojih mladih ne imel tako visoko. Nasproti pa bi tudi orel lahko odgovoril kaj iz svoje skušnje i. t. d.

Kako naj se učencem „Enkrat ena“ razjasnuje.

Vsak nauk se mora učencem na tanko razjasniti in razkazati, če se hoče, da ga razumejo in zapomnijo. Posebno pa se to mora zgoditi pri „Enkrat eni“, ktere se morajo učenci že v višjih razredih do dobrega navaditi, in sicer tako, da je popolnoma njih lastnina.

Za poodčitaje „Enkrat ena“ naj se rabijo persti in čerte. Postavim:

Janez, pojdi k tabli in pokaži nam en perst. Učitelj naredi tudi eno čerto na tablo. Kolikrat vidite perst, in kolikrat čerto na tabli? Perst in čerta sta tukaj tedaj le enkrat vsak za se; mi pa jih tudi lahko večkrat pokažemo. Pokaži nam, Janez, še en perst zraven prvega. Učitelj naredi tudi dve čerti na tablo. Kolikrat vidiš zdaj en perst? kolikrat eno čerto? — Koliko je dvakrat ena? Vidite otroci, da pa tega ne bote pozabili, bomo vse to lepo na tablo zapisali. Če imam kako reč večkrat, lahko rečem, da jo imam 2 krat, 3 krat, 4 krat i. t. d. Poglejte!

1	krat	1	je	1
2	"	1	ste	2
1	"	2	"	2
1	"	3	so	3
3	"	1	"	3 i. t. d. (Mnogo zgledov.)

Tine, pokaži mi tolikrat en perst, kolikor je tukaj na tabli čert! Kolikrat si en perst pokazal? Mihec, pokaži nam na desni roki dva in na levi roki dva persta! Kolikrat dva persta nam kažeš ob enem? — Tukaj vidite dve čerti in tukaj zopet dve; kolikrat stojite te čerti tukaj? — Koliko je tedaj čert, če ste 2 krat 2 čerti? — Vidite, 2 krat 2 je ravno toliko kot 4 krat 1.

Zdaj sem naredil k tima dvema čertama še eno čerto zraven; kaj morem še storiti, da bomo imeli 2 krat 3 čerte, t. j. 6 čert? — Kolikrat 3 je to?

Koliko čert je tukaj? — Kolikrat dve čerti ste tukaj? — Koliko je 2 in 2 in še enkrat 2 vsega vkup? Kolikrat smo šteli 2 po 2? — Koliko ste 1 krat 2? — 2 krat 2? 3 krat 2? — Koliko pa 2 krat 3? Koliko 3 krat 2? i. t. d.

Vidite, tukaj sem naredil toliko čert na en kupec, kolikor imate na vsaki roki perstov. Koliko perstov imaš na obeh rokah? Kolikrat 5 perstov? — Koliko perstov imate dva dečka na rokah? Kolikrat 5 perstov imata? — Kdo mi zna teh pet čert tako le šteti: 1 krat 5 — 2 krat 5 — 3 krat 5 — 4 krat 5? — Koliko je 4 krat 5 gold.? — V 1., 2. in 3. klopi sedi povsod 5 učencev. Kolikrat 5 učencev sedi v klopih? Koliko je vseh? i. t. d. Vse to naj se zopet zapiše, kakor zgoraj.

Tukaj zgoraj je 5 krat 6 čert, to je 30 čert. Ako je 5 krat 6 30, mora pa 6 krat 6 za 6 več biti kakor 30; koliko je tedaj 6 krat 6? — Vemo tudi, da je 6 krat 1 toliko kakor 1 krat 6, 6 krat 2 toliko kakor 2 krat 6; tedaj bomo zapisali:

6	krat	1	je	6
6	"	2	"	12
6	"	3	"	18 i. t. d.

Take vaje naj učenci tudi izdelujejo sami na svojih tablicah.

vidimo, kako neizrečeno modro je stvarnik vse reči vstvaril in kako ljubeznjivo skerbi za vsako svojo naj manjšo stvarico.

Zastavice.

1. Kaj je naj boljšega na svetu?
2. Kdo je naj modrejši?
3. Kdo je naj bogatejši?
4. Kdo je naj večji bedak?
5. Ktera žival je naj močnejša?
6. Ktera palica je naj težja?
7. Kdo rabi kostene klesce?
8. Kdo ima ostroge, pa jih ne rabi?
9. Kdo orje brez pluga?
10. Ktere dekleta imajo lesene zobé?
11. Kdo je vedno pod streho, pa je vendar vedno moker?
12. Kdo vozi pod mostom, ne pa po mostu?
13. Kje raste seno in otava?
14. Kdaj seje kmet repo?
15. Kaj je človeku enako, pa vendar ni živo?
16. Kaj vedno teče, pa vendar nikamor ne pride?
17. Kaj je brez začetka in konca, pa vendar ni večno?
18. Kdo ima belo glavo pa zelene noge?
19. Ktera trava raste naj višje?
20. Kterih zastavic noben vedež ne ugane?

Uganke.

1. Dobra vest. — 2. Kdor sam sebe pozná. — 3. Zadovoljni. — 4. Kdor sam sebe hvali. — 5. Červ, ker je človeka in žival. — 6. Beraška. — 7. Rak. — 8. Petelin. — 9. Kert. — 10. Grabljice. — 11. Jezik. — 12. Brodnar. — 13. Nikjer; raste le trava. — 14. Nikoli; seje le repno seme. — 15. Njegova podoba v ogledalu. — 16. Ura na steni. — 17. Perstan. — 18. Zrela zeljnata glava s štorom. — 19. Gorska. — 20. Kterih mu nihče ne zastavi.

Še ena zastavica brez uganke.

Kako se učitelju pri nekterih gosposkah odpeva ali respondira, kadar isòo in tirja svojega terdo zasluženega plačila?

Fr. M.

Resni občutki.

Milo se glasite strune
Za spomin preteklih let,
Ki pri blišu blede lune,
Jih prebiram danes spet!

Solza za solzo se vtrinja,
Tužno bije mi serce,
In obličje se spreminja,
Straši neko me gorjé.

Novice.

Ravnokar je prišel na Dunaji na svitlo zapisnik (katalog) c. k. založništva šolskih knjig, v katerem se vidi, da je od 1. julija 1861. l. izšlo več novih reči za ljudske šole, in sicer v nemškem jeziku 7, v laškem 5, v českem 2, v poljskem 5, v ruteniškem 4, v hrovaškem 2, v serbskem 1, v madjarskem 2, v rumanskem 1, v hebrejskem 1. Slovenci nismo to pot nič dobili. — Za Česko in Ogersko je to založništvo posebej. Tako bi bilo tudi pri nas na Slovenskem dobro. Potem bi nam ne bilo treba čakati pri bukvarjih potrebnih šolskih knjig, katerih saj v Ljubljani skoro nikoli ne dobimo toliko in takih, kolikor in kakoršnih nam je treba. Slišali smo, da se ta važno reč že obravnuje.

Iz Ljubljane. Mestna denarnica je dobila po blagi oporoki gosp. prof. Metelko-ta 46.000 gold. za podporo revnih sirot ali zapuščenih otrok ljubljanskih. To je lepa, lepa pomoč in veselo upanje za marsiktero siroto. Ako bi „Tovars“ kaj smel o tem reči, bi rekel, da upa, da se bo s temi denarji tudi kaj za uboge učence Šentjakepske glavne šole storilo, v kateri so večidel mestni otroci bolj ubožnih staršev. Kakor je oporoka gosp. Schlakar-ja volila lepi dar učencem in učenkam normalne in nunske šole, tako naj bi oporoka gosp. Metelko-ta osrečila Šentjakepsko, pa tudi Ternovsko in Šentpetersko šolo.

Iz Ljubljane. Z razpisom preč. ljubljanskega knezoškofijstva 20. aprila t. l. pod št. 364/59 se učiteljstvu ljudskih šol naznanja zbirka zemljevidov, ki je prišla na svitlo v c. k. zalogi šolskih knjig na Dunaji, in se imenuje: „Geografischer Atlas zum Gebrauche der Schulen in Oesterreich“. Ta zbirka obsega 33 zemljevidov, ki veljajo 3 gold. 20 kr. Tudi posamesni listi se dobivajo po 10, 17, 18, 19 in 21 kr. — Živo se priporoča, da naj si to zbirko napravi vsaki učitelj, in toliko bolj, ker bi bila sramota vsakemu, ki podučuje mladino, ako bi ne bil izurjen v zemljopisju, in pa tudi zato, da bi to lepo vednost v vsakdanji in nedeljski šoli vpletal med nauk in razkladal, kakor je primerno.

Premembe v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofiji. Prestavljeni so g. g.: Pavel Zorè, zač. učitelj, iz Kamne gorice na Berdo (Egg ob Podpeč); — Jernej Pirnat, zač. učitelj, z Berda v Kamno gorico; — Jož. Oder, podučitelj, iz Idrije v Lašče.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.

različnost jezikov obstoji v tem, da Slovenec nima zloženih imen; prevaja zložene imena s prilogi ali pa z dvema imenomoma zvezanima med sabo s predlogom, post.: ruta za vrat, molitevske bukvice. — Nемеc rajši govori z imeni, Slovenec pa raji govori s časovniki, post.: Ich werde das in Erwägung ziehen. = To si bom prevdaril i. t. d.

(Dalje prth.)

Pomenki

o

slovenskem pisarji.

XX.

U. „K necej kneginji.. vnucih.. necega dne.. k družemu.. pri velikej..“ — ali je to spreminjanje nekterih soglasnikov poljubno, ali ima gotove pravila?

T. Glej, kaj veléva slovnica?

U. „Goltniki se radi prelivajo v sičnike, in sicer *k* v *c*, *g* v *z*, rejše *h* v *s*:

a) pri samostavnih pred sklonilom *i*, n. pr. otrok — otroci, otrocih; travnik — travnici, travnicih; o potoci, na roci, v sprezi itd. — V pisavi se ta spreminjava, ki se opira na staro slovenščino in tudi na ljudsko govorico, po mnogih straneh le preveč zanemarja; večkrat bi dajala govoru prijetno spremembo.

b) pri prilogih pred sklonili: *i*, *ih*, *im*, *imi*, pa tudi v ednini pred sklonili: *ega*, *emu*, *em*, n. pr. tak, tacega, tacemu, tacem, taci, tacihi itd., drag, drazega, drazih, drazimi itd.; redkeje tih — tisihi itd.

c) pri glagolih I. vrste, katerim se koren na *g* in *k* dokončava v velevniku n. pr., streg — strezi; mog — pomози; leg — lezi; strig — strizi; rek — reci; sek — seci itd.“

T. Iz tega lahko posnameš, kateri soglasniki se spreminjajo in pred katerimi glasniki.

U. Goltniki — *g*, *h*, *k* — pred ozkima samoglasnikoma — *i* in *e*. —

T. Preden te vodila nekoliko pretreseva, beriva še to, kar pravi slovnica (Janežič 1863.) o posebni spreminjavi imenovanih soglasnikov pred *i*, *e* in pred *ě* v skazavnem, ktera se tu in tam sliši, v pisavi pa doslej še ne rabi. —

iz vedem, vesti (ducere) 1. oblike, kar bi bilo drugač dvomljivo; *d*) imata oba glagola celó v terpivnem deležji prilik mnogo, kjer *d* ostane: — večidel se sliši *poden*, *spoden* iz *poditi*, *spoditi* nam. *pojen*, *spojen* (iz *pojiti*, *spojiti*), *spriden* iz *spriditi* nam. *sprijen* (*sprijen in - et* iz *sprijeti*), *začudenje* nam. *začujenje* (iz *začuti*), *utruden* nam. *utrujen* itd. Tako je prav tudi *viden* in *veden* nam. *vijen* (iz *viti*) in *vejen* (iz *veti*). Hrovatje in Serblijani si v tem pomagajo, da spajajo ali tesno sklepajo *dj*: *vidjen*, *sudjen*, *utrudjen* itd., in poslednji imajo lastno znamenje za oni *glas* v svojem pravopisu. *e*) sta *vediti* in *viditi* tudi v sedanjem času nepravilna: — *vem* (izvem, *zvem*, *povem* — *povedati* — *al - an* itd.); *vidim* ima naglas na *deblu* nam. na *osebilu*, kakor ga imajo glagoli njegove podobe v 3. obliki (*-im*), in tudi v velivnem se čuje po nekterih krajih *vidj* nam. *vidi*, *vidjte* in *vijte* nam. *vidite*; *viž'ga*, *viž'jo* celo sem že čul kakor v stsl: *viž d'* (*vide*).

U. Po tem takem ni treba pomisljevati, kako sta pisati glagola ta.

T. Pač res!

Šolska roba.

Kako naj se otrokom basen razlaga.

Prašali so orla: „Zakaj izrejš svoje mlade tako visoko v zraku?“ — Orel pravi: „Kako bi si odrasčeni upali tako visoko proti solncu leteti, če bi jih nizko na zemlji izredil.“

Ta povedka je basen. Zakaj pravimo, da je basen? — Ali morda zato, ker se tukaj pripoveduje od živali, ki pametno govori? — Ne samo zato, ampak zato, ker nam ta povedka kaže lep nauk, ki se na izmišljeno reč obrača. Kteri nauk nam kaže ta basen? — „Kar se mlad naučiš, star storiš“. — Važen izrek za odgojitelje in starše. Iz česa je sostavljena ta basen? — Iz vprašanja in odgovora. Ne pové se v basni, kdo je prašal, ker to tudi ni potrebno, da bi se vedilo. Kako je mislil vprašavec? — Mislil je, da je bolje, če bi orel naredil gojzdo v kakem nizkem germu. Zakaj je vprašavec tako mislil? — Ali se morejo narediti tudi kake druge povedke iz človeškega življenja, ki bi bile tej basni podobne? — To se vé da; postavim: Ljudje prašajo očeta: „Zakaj ne pustiš svojega sina v slabe tovaršije?“ Oče pravi: „Ali bi potem sin, ko bi odrastel, se ne pečal s slabimi ljudmi?“

Ali:

Prašali so mater: „Zakaj svoje otročiče tako malo oblečeš, kadar jih vodiš ven pod milo nebo?“ Ona odgovori: „Ali bi pozneje mogli prebiti na vetru in vsakem vremenu, če bi jih zdaj pomehkužila?“

Ali bi se ne mogla ta basen bolj obširno povedati? — Kaj bi se še lahko pristavilo? — Postavim, vprašavec bi lahko povedal, zakaj bi bilo bolje, če bi orel svojih mladih ne imel tako visoko. Nasproti pa bi tudi orel lahko odgovoril kaj iz svoje skušnje i. t. d.

Jajce.

Kurje jajce vsak pozná in tudi vé, da so dobra in tečna jed. Otroci dobé o veliki noči rudeče pobarvane t. j. obvročene jajca ali pirhe. To pa še ni vse, kar se vé od jajca. Še sedem in sedemdeset drugih reči je pri jajcu, akoravno se ne morejo z jezikom pokusiti in z nosom poduhati.

Jajce se že zunaj vidi, da je kaj posebnega. Vidi se, da je kurje jajce na enem koncu nekoliko debeleje, na drugem pa bolj poojstreno. Po navadi je dva palca dolgo in je na debelejšem koncu kakí palec debelo. Vendar se dobé tudi kurje jajca, ki so veliko večje, kot sicer, in imajo dva rumenjaka. Nektero jajce je skoro popolnoma okroglo, nektero pa zelo podolgasto. Nekteri mislijo, da se iz poojstrenih jajc petelinčki, iz okroglejih pa putke izvalé. Jajce je lepo belo kakor naj čistejše apno. In to je lahko; saj je lupina tudi res iz apna, ki ga kure zobljejo. Lupina se naredi malo pred, preden je jajce zneseno. Lupina je zelo gosta, pa ima vendar prav majhne luknjice, ki se s samimi očmi ne morejo viditi. Zato, da pa ne izteče kaj iz jajca, je pod lupino vse dobro zavarovano. Skozi lupino mora iti zrak ven in notri, ako ne, bi mali pisček ne mogel v njem živeti. Če bi se jajce s kako tako rečjo prevleklo, da bi zrak skozi ne mogel, bi se ne spridilo, pa tudi, če bi bil že pisček v njem, bi poginil.

Če jajce ubijemo, vidimo beljak, rumenjak in neko kožico. Ako pa vse to bolj na tanko pregledujemo, zapazimo in vidimo, da ima jajce z vsém sedem zavitkov. Beljak je brez okusa in duha in skoro previdljiv, in je morda za to, da mladičku ni mraz, kadar ga starka pusti in si hrane isče. Rumenjak je oljuat in je mladičeva prva hrana. — Da se jajce izleže, je treba 32 stopnjic gorkote R. Ko kokuš 8 ali 12 ur jajce leže, se že pozna v jajcu prvi sled nove živalice. Naj pred se naredí glavica, iz te pa se izcimi herbtisče in drugi život. Šesti dan je že živalica tolika, da se že sama premika. Štirinajsti dan dobi živalica že perje, in če se iz jajca vzame, že s klunčikom sapo v sé jemlje. Devetnajsti dan že živalica čivka, kar se že skozi lupino sliši. Eno in dvajseti dan začne pisček že lupino kavšati, starka mu pomaga, — in živalica pride iz zavora, in si nekaj časa potem, ko se pri starki posuší, že sama isče hrane. — To je prečudna povedka od jajca, iz ktere

vidimo, kako neizrečeno modro je stvarnik vse reči vstvaril in kako ljubeznjivo skerbi za vsako svojo naj manjšo stvarico.

Zastavice.

1. Kaj je naj boljšega na svetu?
2. Kdo je naj modrejši?
3. Kdo je naj bogatejši?
4. Kdo je naj večji bedak?
5. Ktera žival je naj močnejša?
6. Ktera palica je naj težja?
7. Kdo rabi kostene klesce?
8. Kdo ima ostroge, pa jih ne rabi?
9. Kdo orje brez pluga?
10. Ktere dekleta imajo lesene zobé?
11. Kdo je vedno pod streho, pa je vendar vedno moker?
12. Kdo vozi pod mostom, ne pa po mostu?
13. Kje raste seno in otava?
14. Kdaj seje kmet repo?
15. Kaj je človeku enako, pa vendar ni živo?
16. Kaj vedno teče, pa vendar nikamor ne pride?
17. Kaj je brez začetka in konca, pa vendar ni večno?
18. Kdo ima belo glavo pa zelene noge?
19. Ktera trava raste naj višje?
20. Kterih zastavic noben vedež ne ugane?

Uganke.

1. Dobra vest. — 2. Kdor sam sebe pozná. — 3. Zadovoljni. — 4. Kdor sam sebe hvali. — 5. Červ, ker je človeka in žival. — 6. Beraška. — 7. Rak. — 8. Petelin. — 9. Kert. — 10. Grabljice. — 11. Jezik. — 12. Brodnar. — 13. Nikjer; raste le trava. — 14. Nikoli; seje le repno seme. — 15. Njegova podoba v ogledalu. — 16. Ura na steni. — 17. Perstan. — 18. Zrela zeljnata glava s štorom. — 19. Gorska. — 20. Kterih mu nihče ne zastavi.

Še ena zastavica brez uganke.

Kako se učitelju pri nekterih gosposkah odpeva ali respondira, kadar isòo in tirja svojega terdo zasluženega plačila? Fr. M.

Resni občutki.

Milo se glasite strune
Za spomin preteklih let,
Ki pri blišu blede lune,
Jih prebiram danes spet!

Solza za solzo se vtrinja,
Tužno bije mi serce,
In obličje se spreminja,
Straši neko me gorjé.